

'Inlevingsvermogen'

'Aansluiting zoeken en houden bij een groep'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	4
<i>Randvoorwaarden</i>	4
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	9
Achtergrondinformatie	11
Bronnen	11

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;

Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Leerkrachtvragenlijst Inlevingsvermogen

1. Luistert met aandacht naar wat anderen zeggen of vertellen.
2. Toont belangstelling voor wat andere kinderen zeggen of doen.
3. Zegt aardige dingen tegen medeleerlingen.
4. Gedraagt zich behulpzaam.

Leerlingvragenlijst Inleven in de ander

1. Ik doe aardig tegen een ander.

Onder **inlevingsvermogen** wordt het volgende verstaan: *Inlevingsvermogen is de vaardigheid het eigen gedrag af te stemmen op de gedachten en gevoelens van een ander.*

Onder **aansluiting zoeken en houden bij een groep** wordt het volgende verstaan: *Aansluiting zoeken en houden bij een groep gaat over het invoegen in een groep of groepje en het deel gaan nemen aan de gezamenlijke activiteit(en) van de anderen. Het is zoeken naar ruimte tussen de anderen. Het gaat over het leren kennen van de groepsregels en normen. Het gaat over actief deelnemen aan de groep door (nieuwe) contacten te maken en een bijdrage te leveren aan het groepsbelang.*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingssuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van inlevingsvermogen en aansluiting zoeken en houden bij een groep.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst.

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
<ul style="list-style-type: none"> Toont sympathie voor andere kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> Houdt rekening met wensen en gevoelens van anderen Kent de emoties en gevoelens van andere kinderen en kan die interpreteren 	<ul style="list-style-type: none"> Zegt aardige dingen tegen een ander 	<ul style="list-style-type: none"> Toont interesse als iemand iets vertelt 	<ul style="list-style-type: none"> Heeft oog voor ieders kwaliteiten Voelt aan wat 'foute' grapjes zijn en stemt zijn gedrag hier op af

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?
- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.

- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Inlevingsvermogen voor deze groep is laag. Het kan zijn dat kinderen deze vaardigheid echt niet hebben, maar het kan ook zijn dat een groep zo met elkaar omgaat dat je het niet ziet. Vraag je bij dit laatste af wat jouw leerkracht gedrag is. Maak je kinderen bewust van de effecten van hun gedrag op de gevoelens en het gedrag van anderen? In hoeverre laat je inlevingsvermogen zelf zien?

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- Positieve betrokkenheid tonen
- **Positieve bekrachtiging geven**
- Leren problemen oplossen

Voor leerlingen met laag inlevingsvermogen kun je werken aan de volgende vaardigheden bij het aansluiting zoeken en houden bij een groep.

Monitoring: geef een leerling ruimte om inlevingsvermogen te laten zien bij het zoeken en houden van aansluiting bij een groep. Wacht af of een leerling interesse toont en/of rekening houdt met de gevoelens van een ander. Houd als leerkracht overzicht. Wanneer je ziet dat een leerling weinig interesse heeft in andere leerlingen, kun je ruimte nemen door hem bewust te maken van de medeleerlingen. Dit kun je doen door hem bijvoorbeeld uit te nodigen om het werk van andere leerlingen te bekijken en er iets positiefs over te zeggen. Door deze manier van werken consequent toe te passen bij leerlingen die weinig inlevingsvermogen laten zien, zullen de leerlingen merken wat de reactie van anderen is op hun gedrag en kun je weer meer ruimte geven.

Positieve bekrachtiging: voorbeeldgedrag is erg belangrijk bij inlevingsvermogen. Wanneer jij als leerkracht bijvoorbeeld een compliment geeft wanneer je ziet dat een leerling iets aardigs zegt of doet, zal dit andere kinderen stimuleren om ook aardige dingen te zeggen of doen. Het compliment hoeft maar om kleine dingen te gaan. Wanneer de leerlingen dit nadoen, kan het de aansluiting met andere leerlingen bevorderen. Zorg wel dat je oprecht bent in je compliment.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaatst kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

In het algemeen bij inlevingsvermogen

- Het attenderen op de ander
- Stimuleren om anderen uit te laten praten, aan te kijken en te luisteren
- Werken aan het herkennen van emoties (met behulp van materialen)

Toont sympathie voor andere kinderen (<4 jaar) – complimentjes

---

Sommige kinderen geven heel makkelijk complimenten, anderen hebben er meer moeite mee. Toch vindt iedereen het prettig om een compliment te ontvangen.

In deze oefening leren kinderen bewust complimenten te geven én te ontvangen:

- Bespreek eerst wat complimenten zijn, positieve woorden en gebaren.
- Verdeel de klas in twee groepen en geef de ene helft een voorwerp;
- Laat deze groep ieder een compliment geven aan een kind uit de andere groep en daarbij geeft het kind het voorwerp mee, zo kun je controleren of elk kind aan de beurt komt.
- De ontvanger bedankt de ander voor het compliment.
- Hierna worden de rollen omgewisseld.

Toont sympathie voor andere kinderen (<4 jaar) – ereronde

Iedereen kan wel een kind in gedachten nemen die heel trots zijn zijn nieuwe schoenen of kleding wil laten zien. Met een grote glimlach loopt het kind door de klas op zoek naar complimenten.

Aan het begin van de dag of middag is dit een unieke kans om een kind in het zonnetje te zetten. Zoek een leuk liedje bij de situatie en laat het kind een rondje door de klas lopen.

- Dit kun je ook doen met een tekening die een kind gemaakt heeft.

Houdt rekening met wensen en gevoelens van anderen (4-6 jaar) – speelafspraken

---

Het rekening houden met de wensen en gevoelens van de ander is erg lastig voor kleuters. De ontwikkeling van inlevingsvermogen is nog niet zo ver en kleuters kunnen vaak nog niet goed vanuit het perspectief van de ander denken (*Theory of mind*).

Om de ontwikkeling van het rekening houden met de ander te bevorderen, kan het volgende worden uitgevoerd bij een situatie dat meerdere kinderen met hetzelfde speelgoed willen spelen.

- Maak de kinderen er bewust van dat samen spelen betekent dat je moet delen, zodat iedereen een poosje met dat bepaalde speelgoed kan spelen.
- Maak als leerkracht afspraken met de kinderen, bijvoorbeeld over wie het eerst met het speelgoed mag spelen en hoe lang. Maak het zo concreet mogelijk, gebruik bijvoorbeeld een klok of een timer. Ook kun je de kinderen begeleiden in het zelf afspraken maken.

Kent de emoties en gevoelens van andere kinderen en kan die interpreteren (4-6 jaar) - Smileys

---

De basisemoties, boos, blij, bang en verdrietig kun je met kinderen bespreken aan de hand van pictogrammen. Als je een gesprek met kinderen hebt, kun je hen aan de hand van de pictogrammen laten aangeven welke emotie de situatie bij hen oproept. Het herkennen van emoties kun je op de volgende manier oefenen:

- Ga voor de spiegel staan en kijk boos, blij, verdrietig, bang;
- Welk gedrag laat je zien (stampvoeten, huilen, hardop lachen enzovoort);
- Hoe ziet dat eruit bij een ander kind?
- Bij het lezen van een (prenten)boek vragen naar de emoties van de hoofdfiguren;
- Laat de leerlingen de goede, bij het verhaal passende, emotie aanwijzen;
- Vraag naar eigen ervaringen met een bepaalde emotie.

Een andere spelvorm is het bij de goede emotie gaan staan (geschikt voor oudere kinderen):

- Maak op een rond karton een smiley voor elke emotie;
- Leg de smileys op de grond;
- Lees nu zelf een situatie voor of beeld het uit;
- De leerlingen moeten bij de bij de situatie passende smiley gaan staan;
- Leerlingen kunnen bij verschillende smileys staan. Ze kunnen zo ervaren dat niet iedereen hetzelfde voelt in een situatie;

- Laat hen daarom ook uitleggen waarom zij voor de betreffende emotie hebben gekozen;
- Gebruik zoveel mogelijk dagelijkse situaties.

Zegt aardige dingen tegen een ander (6-8 jaar) – zonnetje van de week

---

Om te oefenen met het zeggen van aardige dingen tegen elkaar, kan het volgende worden gedaan:

- Maak voor elk kind een papieren zon met stroken papier als stralen. Plak een foto van het kind in het midden van de zon of schrijf de naam van het kind erop.
- Hang elke week een andere zon zichtbaar in de klas en laat de kinderen aardige dingen noemen over deze persoon. Schrijf deze aardige dingen op de stralen van de zon.

Toont interesse als iemand iets vertelt (8-10 jaar) – groepsbespreking

---

Interesse tonen als de ander iets zegt, is een belangrijke sociale vaardigheid. Als leerkracht ben je hierin een voorbeeld: toon zelf aandacht en interesse als een leerling iets vertelt of presenteert in de klas. Als je merkt dat er leerlingen zijn die geen interesse tonen, kun je het volgende doen:

- Organiseer een bespreking waarin het gaat over de leerlingen die geen interesse toonden (dit kan ook de hele klas omvatten).
- Bespreek met de klas wat hiervan de oorzaken kunnen zijn en ga na wat de oorzaak was.
- Bespreek met elkaar verschillende oplossingen en hoe deze oplossingen toegepast kunnen gaan worden.

Toont interesse als iemand iets vertelt (8-10 jaar) – gebaar tijdens vertellen

---

Als er 's ochtends een moment is waarop leerlingen iets mogen vertellen, is dit een goede gelegenheid om te oefenen met het tonen van interesse in wat de ander vertelt. In plaats van het om de beurt vertellen, kan een manier worden afgesproken waarop de leerlingen kunnen reageren op elkaars verhaal.

- Bedenk klassikaal een gebaar waarmee je duidelijk kunt maken dat je wilt reageren op het verhaal van de ander, in plaats van zelf iets te vertellen. Denk bijvoorbeeld aan het naar voren steken van je hand, misschien terwijl je een vuist maakt.
- Bespreek hoe je op elkaars verhaal kunt reageren, bijvoorbeeld door een vraag te stellen over het verhaal, of door iets te vertellen wat ermee te maken heeft.

Heeft oog voor ieders kwaliteiten (10-12 jaar) – taken verdelen

---

Om te bevorderen dat leerlingen oog hebben voor elkaars kwaliteiten, kan tijdens het uitvoeren van een opdracht in groepjes het volgende worden gedaan:

- Laat de leerlingen voordat ze aan de opdracht beginnen, bepalen wie welke taak gaat uitvoeren. Laat elke leerling uitleggen welke kwaliteiten hij heeft, waardoor hij

de betreffende taak goed zou kunnen uitvoeren. Ook kan een uitgangspunt zijn dat leerlingen bepaalde vaardigheden willen ontwikkelen waar ze nog niet (voldoende) over beschikken.

- Beschrijf als leerkracht eventueel verschillende mogelijke taken bij de opdracht, zodat het verdelen makkelijker gaat.

Voelt aan wat 'foute' grapjes zijn en stemt zijn gedrag hierop af (10-12 jaar) – briefjes schrijven en doorgeven

---

Foute grapjes zijn grapjes waarbij de ander zich gekwetst voelt en niet mee kan lachen. Het is belangrijk dat leerlingen beseffen wat deze grapjes voor invloed hebben op de ander. Daarom kan het volgende spel worden gespeeld:

- Alle leerlingen schrijven een onvriendelijke of kwetsende boodschap of grap op een briefje en leveren dit in bij de leerkracht. Er wordt geen naam op gezet.
- Vervolgens deelt de leerkracht de briefjes willekeurig uit. De kinderen lezen het briefje.
- Daarna worden de briefjes doorgegeven in de klas, totdat de leerkracht 'stop' zegt. De leerlingen mogen het briefje lezen wat ze op dat moment vasthebben. Dan worden de briefjes weer doorgegeven, enz.
- Bespreek na een aantal keer klassikaal hoe het voelt om anonieme, onvriendelijke boodschappen of grapjes te lezen. Bespreek of het de eerste keer anders voelde dan de laatste keer, hoe het was om het briefje te schrijven en wat het verschil is met het direct zeggen van de boodschap tegen de ander.

Belangrijk! Besluit de les door iets positiefs te doen, laat de leerlingen bijvoorbeeld iets aardigs op een briefje schrijven en speel hetzelfde spel.

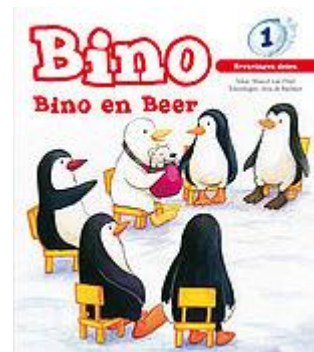
Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: *Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?*

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan inlevingsvermogen binnen het aansluiting zoeken en houden bij een groep. Hieronder volgt een suggestie. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Prentenboek 'Bino en Beer' / Marcel van Driel / *geschikt voor:* onderbouw.

Bino vertelt over de spannende avonturen die hij met Beer heeft beleefd. Samen met zijn pinguïnvrienden heeft hij Beer moeten redden uit een diep gat. Wat is hij blij dat hij zijn lieve berenknuffelvriendje weer veilig in zijn armen heeft. Bino deelt zijn ervaring door te vertellen en zijn gevoelens te uiten.

In dit boek staat het delen van ervaringen centraal. Kinderen moeten leren om naar elkaar te luisteren en interesse te tonen wanneer iemand iets vertelt. Een boek zoals deze kan een mooie aanleiding zijn om het hier met kinderen over te hebben. Achterin het boek staan verwerkingsopdrachten.

Spel 'Opgekikkerd' / *uitgeverij:* de coole kikker / *aantal spelers:* 1-6 / *geschikt voor:* vanaf 7 jaar

Een vrolijk bordspel voor kinderen die alleen maar kunnen denken aan wat er allemaal mis kan gaan. Met dit spel leren ze om bange gedachtes over school, vriendjes, sport, dwanggedachtes en van allerlei andere dingen te veranderen in opkikkertjes. Wanneer je met dit spel oefent om rustig en normaal te denken, train je jezelf om mentaal sterker te worden. In plaats van te denken aan alles wat er mis zou kunnen gaan, leer je door positieve, maar wel realistische gedachtes, de zogenaamde opkikkertjes, je angsten aan te pakken.

In dit spel wordt veel gedaan met emoties van de leerling zelf maar ook van anderen. Dit is een belangrijke voorwaarde voor inlevingsvermogen. Na afloop kiest het kind één van de verzamelde kaartjes uit en praat erover met de andere kinderen. Het leert zo dat andere kinderen ook wel eens bange gedachtes hebben. Wanneer een kind het lastig vindt om aansluiting te zoeken bij een groep, kan dit spel hem/haar daar bij helpen.

Spel 'Spiegel jezelf spel' / *uitgeverij:* Dubbelzes / *aantal spelers:* variabel / *geschikt voor:* midden- en bovenbouw / *duur:* variërend.

Door in de spiegel te kijken leer je jezelf kennen. Dit lukt je vaak niet alleen; anderen moeten je ook de spiegel voorhouden. Met het Spiegel-jezelf-spel leer je op een spannende manier jouw sterke eigenschappen kennen. Hierdoor bouw je aan een positief zelfbeeld en groeit je zelfvertrouwen.

Er zijn veel verschillende werkvormen mogelijk met dit spel. Zo kun je het alleen spelen (of alleen met begeleider) of met meerdere kinderen. Je kunt eigenschappen voor jezelf kiezen, maar je kunt ook anderen laten kiezen. Dit is een laagdrempelige manier om oog te hebben voor ieders kwaliteiten. Op de website <http://www.spiegel-jezelf-spel.nl/> staan veel ideeën voor werkvormen die je met deze kaartjes kunt toepassen en gratis downloads.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

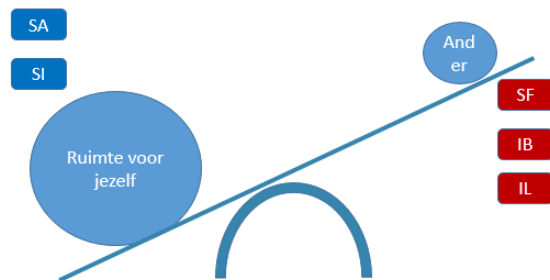
Deze handelingssuggestie gaat om inlevingsvermogen binnen het aansluiting zoeken en houden bij een groep.

Het kind dat deze vaardigheid beheerst, is in staat om zich te verplaatsten in de ander en kan zijn gevoelens daarop afstemmen. Het kind kan in gedachten in de huid van een ander kruipen. Het kind is zich bewust van de gevoelens en emoties van anderen en begrijpt deze.

Aansluiting vinden bij leeftijdsgenoten is cruciaal voor een gezonde sociale-emotionele ontwikkeling van kinderen. De mate waarin een kind beter in staat is om zich te verplaatsten in de ander en zijn gevoelens daarop kan afstemmen bepaalt voor een belangrijk deel of de aansluiting bij de groep al dan niet slaagt. Het tonen van deze vaardigheid draagt doorgaans positief bij aan het groepsklimaat. Het zijn kinderen met een 'sociale antenne'. Het beschikken over een dergelijke sociale antenne is een voorwaarde om kwalitatief goed contact met anderen te hebben.

Relatie met andere ZIEN!-dimensies

Wanneer je als leerkracht weinig gedragingen ziet die een uiting zijn van inlevingsvermogen, is het relevant om te kijken naar de andere twee vaardigheden waarmee een kind ruimte geeft aan anderen. Zijn inlevingsvermogen én impulsbeheersing én sociale flexibiliteit laag? En scoort het kind op de ruimtenemende vaardigheden hoog? Maak dan een afweging aan welke ruimtegevende vaardigheid je als eerste gaat werken.

Kinderen met weinig inlevingsvermogen zijn vaak veel minder goed aanspreekbaar op hun gedrag. Ze kunnen je bij wijze van spreken verongelijkt aankijken wanneer je hun gedrag bestraft. Als gevolg van het beperkt zich kunnen verplaatsen in de ander begrijpen ze sociale situaties niet zo goed. Niet zelden is er ook sprake van een achterlopende ontwikkeling. Herken je het kind niet in bovenstaande typering, dan moet je het waarschijnlijk vooral ondersteunen in het werken aan impulsbeheersing. Emotioneel is de leerling mogelijk nog jong.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.